

ФІНЛЯНДСЬКЕ ДВОРЯНСТВО В ЗАКОНОДАВЧІЙ КОМІСІЇ ЗІ СТВОРЕННЯ НОВОГО УЛОЖЕННЯ 1767 – 1774 рр.

Тривале перебування Фінляндії між значно сильнішими сусідами – шведською морською країною, яка прагнула очолити “Балтійську імперію”, та сухопутною Російською державою, яка шукала вихід до моря, – впливало на особливості її історичного розвитку, зокрема, на формування її території – вона неодноразово змінювалась¹.

Перебування Фінляндії під владою Швеції негативно відображалось на її розвитку. Шведські представники в риксдазі коли чули вислів “фінський народ”, заявляли, що між фінами та шведами не потрібно робити ніяких відмінностей, оскільки жителі Швеції і Фінляндії складають єдиний народ з однаковими законами². Однак, страх втратити Фінляндію змушував стокгольмських правителів з підозрою ставитись до прагнення фінів добитися політичної рівності і визнання їхніх національних прав³.

В обстановці незадоволення шведським правлінням частина дворян Фінляндії на чолі з Г.Спренгтпортемом приходять до думки добитися самостійності шляхом відокремлення Фінляндії від Швеції і переходу її під покровительство Росії, хоча інші були переконані, що Росія не надасть самостійності Фінляндії⁴.

Уряд Росії також уважно слідкував за настроями у Фінляндії, особливо під час війни 1741 – 1743 рр., в результаті якої більшість фінляндських чиновників місцевого походження залишились на захопленій росіянами території. Він звернувся до фінів з закликом відділитися від Швеції, обіцяючи при цьому необхідну допомогу. Цариця Єлизавета 18 березня 1742 року звернулася з маніфестом до народу Фінляндії. В цьому документі Росія вперше зобов'язалася гарантувати самостійність Фінляндії. Цей маніфест викликав серед частини фінляндців сподівання на здобуття самостійності під зверхністю Росії. І хоча в ході війни вся Фінляндія фактично була занята російськими військами, ніякої фінляндської держави під протекторатом Росії тоді не виникло.

Приєднана до Росії за часів Петра I частина Фінляндії перебувала під дією російських законів та порядків. Загальні зміни в державному управлінні, які став запроваджувати Петро I з 1718 року, поширювались і на Выборзьку провінцію – для всіх колегій складались правила на основі шведського уложення, які пізніше перекладались на російську мову. За першим розкладом Росії на губернії Выборг і Кексгольм з їхніми округами утворювали окрему провінцію, яка простягалася на південь до річки Неви. Після Абосського миру всі приєднані до Росії фінляндські землі аж до річки Кюмені, були підпорядковані выборзькому дистрикту, з якого була утворена окрема губернія з окремим губернатором⁵. За Абосським мирним договором 1743 року до Выборзької провінції була приєднана ще інша частина Фінляндії – Кюменегородська провінція, якій були залишені її права та привілеї. Выборзька провінція управлялась виключно на основі російських законів, або законів, які були їй залишені Росією, а нова, Кюменегородська, зберігала всі свої особливі права. Що стосується до застосування законів, то з часом тут утворилось певне непорозуміння: в результаті неузгодженості двох трактатів, підписаних після двох шведських воєн Петром I та Єлизаветою вийшло, що Выборзька губернія з самого початку її входження до складу Росії вміщувала в собі елементи значних непорозумінь: одна її частина повинна була безумовно керуватися російським законодавством, а інша зберігала свої привілеї⁶.

Загальний стан Выборзької губернії залишався незмінним до приходу до влади Катерини II, коли вона розпочала ряд заходів до об'єднання цієї околиці з іншими частинами імперії.

Скликаючи законодавчу Комісію для складання проекту нового Уложення 1767 – 1774 рр., яка повинна була зробити російський народ самим “справедливим” і самим “процвітаючим на землі”, Катерина II не планувала залучати для роботи в Комісії околичні райони просторої імперії. Так, в одному з проектів про вибори в Комісію вона писала: “Малоросії, Ліфляндії, Естляндії та Фінляндії віддається на волю присилати депутатів в Комісію і через них брати участь у виправленні законів”. В іншому місці документу йшлося: “А хто не надішле, тому дається воля пізніше надіслати, а якщо взагалі не надішлють, тим залишається десять років на старих засадах”⁷. Отже, спочатку Катерина II планувала залишити Фінляндію та іншим околицям вільне право вибору стосовно участі в роботі Комісії і в зв'язку з цим протягом 10-ти років вона не збиралася змінювати особливості їхнього устрою. Однак, з часом вона цей

намір залишила і представникам всіх околичних територій наказано було взяти участь в роботі законодавчої комісії, оскільки “і вони (Малоросія, Ліфляндія, Естляндія та Фінляндія – *А.М.*) мають щастя перебувати під однією державою, і що закони їхні не тільки не менше, але ще більше заплутані, ніж великоросійські”⁸. Така зміна у ставленні Катерини II до питання про участь України та Фінляндії у виборах в законодавчу Комісію не викликає подиву, оскільки воля імператриці чітко простежується з її таємної настанови князю Вяземському при призначенні його на посаду генерал-прокурора, і яка неодноразово цитувалась дослідниками історії XVIII століття: “Мала Росія, Ліфляндія і Фінляндія є провінції, які управляються конфірмованими їм привілеями, і порушити їх позбавленням всіх раптом дуже непристойно б було; проте ж і називати їх чужеземними й обходитися з ними на такій підставі є більше ніж помилка, а можна назвати з достовірністю – дурість. Ці провінції, також і Смоленську, слід найлегшими засобами призвести до того, щоб вони перестали дивитися як вовки в ліс”⁹.

Сенат схвалював позицію Катерини II і наполягав, щоб службовці Виборзької канцелярії досконало вивчали російську мову. Він також скаржився, що фінські привілеї створюють значні труднощі у впровадженні справ. В зв’язку з цим, указ Сенату від 2 жовтня 1763 року передбачав розглядати кримінальні справи на загальних підставах, оскільки жителі фінляндських територій, приєднаних до Росії в 1721 і 1743 рр. як “проживаючі в одній країні, одного закону й однієї мови люди, а також піддані Імператорської Величності повинні бути взагалі на рівних правах без усяких одних перед іншими перевагами”¹⁰.

При такому ставленні до вищевказаних регіонів було б дуже дивним, коли б Катерина II не скористалась “прекрасним засобом об’єднання різних частин нашої широкої і не скрізь одноплемінної імперії”¹¹. Отже, відповідно до централістичних устремлінь та прагнень Катерини II, Фінляндія (власне Виборзька губернія) на рівних правах з іншими російськими губерніями повинна була взяти участь в роботі Комісії зі створення нового Уложення.

Депутатом від Виборзького дворянства було обрано дійсного камергера Її Імператорської Величності, члена державної адміралтейської колегії графа Івана Григоровича Чернишова. В настанові говориться: “За спільною згодою фінляндського дворянства вибрані Ви нашим депутатом головним чином для того, щоб іменем нашим словесно пояснити, що серця наші відчувають і просити те, що в нижчезазначених пунктах вказано”¹².

В першому пункті наказу йдеться про стан шведських прав, які мають місце в Виборзькій губернії. Зважаючи на те, що “Кексгольмська і Виборзька провінції з 1710 року під шведською державою більше не перебували”, то виборці просять, щоб “шведські нові установи нас більше не стосувались і в закон прийняті не були”, за винятком Каменегородської провінції.

В пункті другому та третьому мова йде про те, щоб села, які “за шведськими в Фінляндії узаконеними правами різні привілеї мають”, могли користуватись ними і надалі і про заборону казенних економічних управлінь з тим, “щоб до наших економічних розпоряджень вони не стосувались”.

Четвертий пункт передбачав, щоб в правах фінляндських “ніяка зміна не визнавалась дійсною і законною” за винятком таких, які будуть власноручно підписані імператрицею, а якщо “якісь іменні укази обнародовані будуть для самої Росії, то щоб зміст їх не поширювався на Виборзьку губернію”.

В п’ятому пункті представники фінляндського дворянства “з метою приведення кораблебудування в належний для держави стан” просять, “щоб фінляндським кораблям пожалувані були всі переваги російських”.

Шостий – дев’ятий пункти передбачали приведення в належний стан сільського господарства. З метою запобігання випадків голоду в краї передбачалось, “щоб кожний селянин щорічно міг землі добавляти і обробляти до тих пір, поки від хліборобства достатнє харчування міг мати”; виборці просили про заборону спалювання лісів, про можливість нарощування дворянських маєтків за рахунок освоєння нових земель і т.д.

В десятому пункті фінляндське дворянство просить про пожалування йому тих прав і привілеїв, якими “шведське дворянство в цих завойованих провінціях по зазначений в першому пункті час (йдеться про 1710 рік – *А. М.*) користувалось”.

В одинадцятому пункті йдеться про запровадження для дворянських родів Фінляндії “особливого матрикулу”, згідно з яким дворянами можуть бути: ті, хто отримали диплом на дворянство “по волі Її Імператорської Величності”; які могли дворянство підтвердити, “маючи на свою користь два голоси проти одного”; які після завоювання фінляндських земель “були в матрикулі шведського дворянства вписані і під скипетром Її Імператорської Величності в Фінляндії залишились”. При цьому, дворяни наполягали, “щоб вони перед усіма іншими переваги мали і тими вигодами користувались, які у Фінляндії встановлені, або встановлені можуть бути”. В цьому ж пункті дворяни просять про проведення один раз на три роки дворянського з’їзду у Виборзі.

Дванадцятий пункт з метою “приведення землі в Фінляндії в кращий стан, для розширення орних земель, для приведення болотистих та інших неродючих земель до плідного стану та для примноження

в Фінляндії дворянських і інших заслужених людей” передбачав “коронні геймати розділити, щоб маєтки розмежовані були”.

В тринадцятому пункті, підсумовуючи все вищенаведене, дворяни заявляють, “що наша губернія при непорушному дотриманні шведських прав цілком благополучною бути може”.

В засіданні 10 липня 1768 року маршал Бібіков представив на розгляд Великих Зборів Комісії проект прав благородних. Цей проект було розглянуто на Великих Зборах з особливою увагою і він був предметом чисельних і детальних обговорень депутатів. По закінченні розгляду всіх статей проекту прав благородних ліфляндські та естляндські депутати від дворян поновили домагання про збереження їхніх давніх привілеїв. Такого ж роду заяви були зроблені депутатами малоросійського, фінляндського та смоленського дворянства, що викликало зрозуміле незадоволення Катерини II. В силу цього, в засіданні 9 вересня 1768 року маршал Бібіков, виконуючи волю імператриці, звернувся до зібрання з промовою. Суть промови зводилась до того, що Комісія зі створення нового Уложення повинна займатись тільки тим, для чого вона власне була скликана – обговоренням проекту нового Уложення. Оскільки депутати ліфляндського, естляндського, фінляндського, малоросійського та смоленського дворянства подали заяви про збереження своїх особливих привілеїв і, відповідно, про вилучення їх з загальних прав російських дворян, то, за словами Бібікова, “комісія не може розглядати предмет, який стосується управління, більше того – який залежить тільки від монаршої влади, то на цій підставі зазначені заяви не можуть бути не тільки внесені до проекту прав благородних, але й навіть прийняті комісією”. На завершення своєї промови Бібіков заявив, що йому не залишається нічого іншого, “як урочисто повернути згаданим депутатам подані ними заяви”¹³.

Отже, діяльність фінляндських дворянських депутатів в роботі законодавчої Комісії 1767 – 1774 рр. виявилась, з одного боку, у відстоюванні своїх старих прав та привілеїв, які у багатьох випадках нічого спільного не мали з привілеями російського дворянства, і з другого – в прагненні до збереження свого ізолюваного становища від останнього шляхом опозиції всіляким асиміляційним тенденціям.

¹Жибицкая Э.Д. Финляндия. – М., 1962. – С. – 3.

²Лайдинен А.П. Очерки истории Финляндии второй половины XVIII в. – Л., 1972. – С.73.

³Там само. – С.72.

⁴Там само. – С. – 94 – 97.

⁵Там само. – С. 89.

⁶Там само. – С. 92.

⁷Цит.за: Максимович Г.А. Выборы и указы в Малороссии в Законодательную Комиссию 1767 г. – Нежин, 1917. – С.3.

⁸Там само. – С.4.

⁹Там само. – С.4.

¹⁰Ордин К.Ф. Собрание сочинений по финляндскому вопросу. Т.II. Покорение Финляндии. – СПб. – С. 95.

¹¹Сергиевич В.И. Откуда неудачи Екатерининской Законодательной Комиссии//Вестник Европы. – 1878. – Кн.1. – С.214.

¹²Депутатский наказ от дворян Выборгской губернии//Сборник Императорского Русского Исторического Общества. – СПб., 1889. – Т.68. – С.85 – 94.

¹³Сборник Императорского Русского Исторического Общества. – СПб, 1869. – Т.4. – С. 25.

